

שאלות ותשובות לסיכום מסכת פסחים

א. האופה מיום טוב לחול; רב חסדא אמר: לוקה [ואין אומרים הואיל ואילו יודמנו לו אורחים ראוי הוא לצורך היום]. רבה אמר: אינו לוקה [אומרים 'הואיל'].

א. גם לרבה יש איסור בדבר מדרבנן, כמבואר בברייתות (עפ"י רז"ה רמב"ן ור"ן ריב"ש טז; רנד). וכן הוכיח בשער המלך (המק' ומצה ג, יא; יום טוב ג, י), שאסור מדרבנן אבל לא מדאורייתא.

ב. רמי בר חמא תלה מחלוקתם במחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע במשנה, אם אומרים 'הואיל' אם לאו [ואילו רב פפא ורב שישא בריה דרב אידי דחו לחלק]. וכיון שהלכה כרבי אליעזר שאומרים 'הואיל' הלכך האופה מיום טוב לחול אינו לוקה, כרבה (רי"ף). וכן דעת רוב הפוסקים. ואילו בעל המאור פסק כרב חסדא. (וכן נראה בתוס' בביצה ב:) שנקטו שאין הלכה כרבה. וע' בשו"ת משיב דבר ח"ב עז).

ג. אם לבסוף באו אורחים, מבואר בדברי המאירי שמודה רב חסדא שפטור שהרי הוברר שאפייתו היתה לצורך היום. ובקובץ שעורים הקשה על כך.

ובאבי עזרי (יום טוב א, טו) צדד כדברי המאירי אף במבשל לצורך עכו"ם או לצורך חול, שמא יכול לתקן איסורו על ידי שיאכלנו ביום טוב, ואם כן הלא נראה לכאורה שיהא מחויב לעשות כן.

ב. אופים מיום טוב לשבת על ידי 'עירוב תבשילין' שתקנו חכמים. אבל בלא העירוב – אסור. לרבה, אסור הדבר מהתורה אם לא מטעם 'הואיל' ואם יודמנו לו אורחים'. (הלכך אם אופה סמוך לשקיעת החמה וכדו', בענין שאין שייכת סברה זו [וכן בכל מקום שלא שכיח כלל] – אין התר. עפ"י תוס'). לרב חסדא, מהתורה אין כל איסור לאפות מיום טוב לשבת.

א. בטעמו של רב חסדא פרש"י מפני שקדושה אחת להם, ששניהם נקראו שבת, וכשם שמתר לבשל לבו ביום כן מותר למחר (וע' עירובין לה-לט). והתוס' כתבו הואיל שמצוה לאפות לשבת ואם לא יעשה היום אי אפשר להעשות בזמן אחר – נחשב זה כצורך היום.

ב. הלכה כרבה שצרכי שבת אינם נעשים ביום טוב, אלא משום 'הואיל' מותר מהתורה (רמב"ן ועוד). ויש להזהר שלא לעשות הכנה ביום טוב שחל בערב שבת סמוך לחשכה, בענין שאינו ראוי לאורחים. אבל אין בכלל זה הדלקת הנר – משום שמועיל לו עוד באותו היום (תוס' רבנו פריץ).

ומהתוס' (בביצה ב: ד"ה והיה) משמע שנקטו להלכה דלא כרבה (וע' בשו"ת משיב דבר ח"ב כט עז).

ג. אפיית לחם הפנים ושתי הלחם אינה דוחה לא את השבת ולא את יום טוב. רבן שמעון בן גמליאל משום רבי שמעון בן הסגן אמר: דוחה את יום טוב [ואין אפיית לחם הפנים דוחה יום צום הכיפורים]. לדעת הסובר צרכי שבת נעשים ביום טוב מהתורה, מחלוקתם בלחם הפנים היא בדרבנן; האם התירו שבות במקדש לצורך שבת הרחוקה, שהרי הלחם הנאפה עתה לא ייאכל עד השבת השניה, או לא התירו אלא שבות קרובה. ובשתי הלחם נחלקו בדרשת לחם; האם ממעטים צרכי גבוה או אין ממעטים אלא צרכי נכרי.

א. לדעת הסובר צרכי שבת אינם נעשים ביום טוב מהתורה, אפשר שרשב"ג חולק על דבר זה עצמו וסובר שנעשים. או אפשר שרשב"ג מתיר מטעם 'הואיל' שיכול לפדותו (עפ"י תוס').

ב. הלכה כחכמים שאין האפיה דוחה יום טוב (רמב"ם תמידין ומוספין ה, י).

דפים מו – מח

שלה

פט. מהן הנפקות המבוארות בסוגיא היוצאות מסברת 'הואיל'?

הנפקותות המבוארות בסוגיא בשאלת 'הואיל':

(א) האם מותר לאפות ביו"ט ככרות של עיסה שלמה שנממאה ולא הופרשה חלתה – שאעפ"י שאחת מן הככרות תהא חלה טמאה ואפיייתה אינה לצורך, הואיל ויכול להפריש חלה מכל ככר וככר מותר לאפות את כולן. או אין אומרים 'הואיל' ואסור לאפות.

יש אומרים שרק בפסח התירו לאפות, משום מניעת חימוץ (עפ"י שער המלך יום טוב ג, ז). ויש מתירים בכל יום טוב (עפ"י שאגת אריה סג – מובא בשערי תשובה תקו סק"ז).

(ב) (לפי גירסה אחת –) האם עוברים בכל יראה על חלת חמץ המופרשת לכהן והיא ברשות ישראל, שאעפ"י שאינה שייכת לו, הואיל ויכול להישאל עליה נחשבת היא כשלו, אם לאו. [כנזכר לעיל, נחלקו בדבר רבי אליעזר ורבי יהושע. ואולם לפי מה שהסיק רש"י להגיה בגרסה, לדברי הכל אין אומרים כאן 'הואיל' וכן"ל].

(ג) האופה מיום טוב לחול – האם לוקה אם לאו (נתבאר לעיל). וכן המבעיר אש ביום טוב שלא לצורך; אם אומרים 'הואיל' – פטור שהרי ראוי לצורכו. ואם לאו – חייב.

ואולם המבשל דבר האסור באכילה, כגון גיד הנשה – חייב לדברי הכל, שהרי אינו ראוי לאורחים, אבל משום הבערה אינו חייב, הואיל ויכול להשתמש באש לצרכו.

היה הדבר אסור באכילה מדרבנן, כגון בשר עוף בחלב – נחלקו האחרונים אם יש כאן איסור תורה, שהרי בפועל אינו ראוי לאוכל נפש (עפ"י פמ"ג בפתיחה להל' יו"ט א, יט. וכן צדד רעק"א בתשובה ה ובדו"ח מערכה ז) אם לאו (עפ"י שאג"א סו"ס"י סד. וכן נקט בספר אור שמח (יו"ט א, טו) על פי דברי רש"י בסוגיתנו. וע' במג"ח (רחצ) שפירש בטעם הדבר הואיל וראוי לקטנים).

(ד) החורש ביום טוב – האם לוקה אם לאו, הואיל וראוי לכיסוי דם צפור [מלבד באופנים מסוימים שאין ראוי לכיסוי, כגון בקרקע לחה ודביקה שאינה נעשית 'עפר'].

[בסוגיא מתבארות נפקותות נוספות במחלקות זו, שאינן קשורות באופן ישיר לנידון אלא נובעות מההכרח לבאר המשניות והברייתות לפי כל שיטה, כגון: האם צרכי שבת נעשים ביום טוב מהתורה; האם התירו שבות רחוקה במקדש].

רמי בר חמא השוה את נידוני ה'הואיל' השונים. ואילו לדברי רב פפא יש אפשרות לחלק בין 'הואיל' שראוי לו עצמו, לזה שאינו ראוי אלא לאחרים. ורב שישא בריה דרב אידי מחלק בין מצב שהאפשרות העתידית אינה מוכרעת כלל (כגון אורחים המזדמנים), ובין מצב שידוע מראש מה יהא בסופו (כגון חלה, שהדרך היא ליטול לחם אחד לחלה, ולא לבצוע מכולם).

[וכן יש חילוק בין מחוסר מעשה ושאינו מחוסר מעשה, ובין אמירת 'הואיל' לחומרא או לקולא. ע' להלן סב. וע"ע בבאור ארבע שיטות הראשונים בדין 'הואיל' להלכה, בשו"ת שבט הלוי ח"ו צה].

דפים מז – מח

צ. אלו הלכות למדו מן המקרא ביחזקאל ושה אחת מן הצאן מן המאתים ממשקה ישראל למנחה ולעולה ושלמים וגו'.

שה – ולא הבכור (שאינן הבכור ראוי להקדישו כקרבת אחר. וכבר למדו זאת ממקום אחר אלא שהסמיכוה גם על הכתוב הזה. עפ"י תוס').

אחת – ולא מעשר (– מעשר בהמה ג"כ אינו ראוי לקרבן אחר).

מן הצאן – ולא הפלגס (על מהותו ודיניו – ע' בפירוט במנחות ז-צא).

מן המאתים – ממותר שתי מאות שנשתיירו בבור (מהם יביא נסכים). מכאן לערלה שבטלה במאתים.

אסמכתא בעלמא היא (ערש"י ותוס').

שלו

ממשקה ישראל – מן המותר לישראל. מכאן אמרו: אין מביאים נסכים מן הטבל [אבל מן המוקצה מותר, שהוא מדרבנן ואינו כטבל שאיסור גופו גרם לו אלא דבר אחר גרם לו]. (פרטי דין 'ממשקה ישראל' – במנחות ה).

דף מח

- צא. א. כמה הוא שיעור העיסה ללוש בפסח כדי לשמרה מחימוץ?
ב. האופה עיסה שאין בה שיעור חיוב חלה – האם צירוף הלחמים לאחר האפיה בכלי אחד מחייבם בחלה?
ג. האם כמה אנשים מתעסקים בפסח באותו זמן כל אחד בבצק, כשאין שם אלא תנור אחד ואין בו די מקום לאפות את של כולם ביחד?
ד. מה דינם של שיאור וסידוק בפסח?

א. שיעור עיסה לפסח; רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא אומר: בחטים (עד) קבים (כ-4.7 – 2.7 ליטר, לפי שתי השיטות הרווחות בשיעור המידות), ובשעורים שלשת קבים. ובגרועות: בחטים שלשת קבים ובשעורים ארבעה. רבי נתן אומר משום ר"א: חילוף הדברים, שהשעורים קרובות להחמיץ מן החטים. בתוס' רבנו פרץ מובא לפרש 'קבים' – שיעור חלה, חמשת רבעים (ועוד), שבמדה מדברית שיעור זה הוא למעלה מקב ומחצה, והיינו 'קבים'.

רב אמר: קב מלוגנאה (- של מקום מסוים) הוא שיעור עיסה בפסח. ופירשו דהיינו שיעור חלה [חמשת רבעים קמה (ועוד)]. במידות של ימינו הם כ-1.7 ליטר. ויש אומרים כ-3 ליטר]. ורב יוסף אמר: עתה נוהגות נשותנו לאפות לפסח כל עיסה בת שלשת לוגים (כפרש"י 'קפיזא'. ויש מפרשים 'קפיזא' – חמשת רבעים, דהיינו שיעור חיוב חלה (עפ"י הגאונים, רבנו חננאל). וכן נקטו הפוסקים להלכה).

א. חכמי צרפת הורו לאסור אף בדיעבד, כאשר לש יותר משיעור חלה. [ונראה שרק באכילה אסרו אבל לא בהנאה או בהשהיה. וגם לפי הסוברים שטעם האיסור הוא משום קנס על שלש במזיד כמות גדולה – מסתבר שלא קנסו אלא באכילה. עפ"י אגרות משה או"ח ח"א קנב]. והרא"ש (לעיל לו) תמה על זה וכתב שאין לאסור בדיעבד. וכן מובא בשלחן ערוך (תנו). עשה עיסה גדולה מכשיעור הנזכר, ונתארך זמן הלישה כשיעור הלחך מיל – יש אוסרים, שהרי זו כשהתה ללא עיסוק. ואולם יש מקלים בעיקר דין זה בימינו שמתעסקים הרבה אנשים באפיית המצות, והלישה נעשית על ידי כלי עץ ולא ביד, וגם תנורים שלנו גדולים מאד. וכן נהגו העולם להקל כדעה זו ואין למחות בידם. ומכל מקום כל ירא שמים יראה להתמיר שלא ללוש יותר מהשיעור שאמרו (עפ"י משנה ברורה שם).

ב. נראה שגם כאשר אופים בכמה תנורים, אסור ללוש בבת אחת יותר משיעור חלה, כי ריבוי הבצק עלול להביא לידי חימוץ אף בשהייה מועטת (ריא"ז).

ב. רבי אליעזר אומר: הסל מצרף לחיוב חלה (בין לפני האפיה בין לאחריה. פוסקים). רבי יהושע אומר: תנור מצרף.

פרש"י: אף תנור. והגר"א כתב עפ"י הירושלמי: תנור ולא סל.

אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי אליעזר. והסיקו כרבי חנינא [ודלא כרבי יהושע בן לוי ועוד], שאפילו כעכים שהם קטנים ואינם נושכים זה מזה בתנור – מצטרפים. נסתפק רבי ירמיה בטבלה שאין לה לבזבזין, האם ממצרפת שהרי הכל באויר הכלי, או שמא רק תוך כלי מצרף. ועלה ב'תיקו'.

א. גם כשכל הכרות בכלי אחד, צריך שיגיעו זו בזו ורק אז מצטרפות (תוס' מו:). ויש חולקים (ע' תוס' רבנו פרץ. וראה בפירוט שיטות הראשונים בספר דברי אמת דפים קכא-קכב).

ב. יש מי שסובר שאין הסל מצרף אלא כשרוצה לצרפן אבל כשאין דעתו לכך – אין הסל מצרפן (רבנו יחיאל, מובא בתור"פ).

ויש אומרים, דוקא אם בשעת רדייתן מהתנור מצרפם בסל (ע' ריטב"א ומאירי וספר החינוך שפה). ויש חולקים (עפ"י או"ז ח"ז רכו; רא"ש ביצה א, ג. וכן משמעות סתימת הפוסקים).

ג. להלכה נפסק בשלחן ערוך (יו"ד שכה) שטבלה שאין לה לבזבז (= שפה), אינה מצרפת. וטעמו משום שהיא בעיה בגמרא שלא נפשטה, ובזמן הזה חיוב חלה דרבנן לכן יש להקל בספק (עפ"י הש"ך ובהגר"א). והמנהג להקל בזה אף בחלת ארץ ישראל (והרי"א"ז ורבנו ירוחם (כא, ג) כתבו להקל בזה בחלת חו"ל שהיא מדברי סופרים. ומאידך יש שנראה מדבריהם להקל בזה בתורת ודאי, ואפילו בחלה דאוריתא – עפ"י מהר"ם חלאוה. וע' בספר החינוך שפה ובמנ"ח).

ד. כלי שיש לו 'תוך'; יש אומרים שאם הכרות בולטות מן הכלי החוצה אינן מצטרפות אלא צריך לפרוש מפה על הכל. ויש אומרים [וכן דעת רוב פוסקים] שאין חשש בדבר (ע' תור"פ ועוד). ובכלל זה מגשים כעין שלנו, שיש להם שפה נמוכה.

ה. מקפיא ('פריזור') בעל תא אחד שאינו מכיל ארבעים סאה – דינו כסל המצרף. מקפיא שנפחו ארבעים סאה – יש להפריש חלה ללא ברכה. מקפיא שיש לו תאים נפרדים – ספק אם מצטרפות כל העיסות שבתאים יחדיו (עפ"י הוראת הגר"ש אלישיב שליט"א, מובא בהליכות שדה' 109 עמ' 15).

ו. עיסה גדולה המיועדת לחלוקה לכמה בני אדם בעודה בצק, ולא יישאר ביד אדם אחד כשיעור – פטורה מן החלה, גם אם כולם אפו בתנור אחד. ואם מיועדת להחלק לאחר האפיה – חייבת. כמו כן עיסה המיועדת לאפות ממנה מינים שונים שבכל אחד אין כשיעור, ומקפידים שלא יידבקו אלו באלו, יש דעות שהעיסה פטורה מן החלה (ע' הליכות שדה 106, מהר"ש רייכנברג. וע"ע קיצור הלכות לר"י בויאר כב, ג).

ג. רבן גמליאל אומר: שלש נשים לשות כאחת ואופות בתנור אחד זו אחר זו (ואף על פי שהאחת ממתנת עד שיאפו השתים. רש"י). וחכמים אומרים: אחת לשה, וכשגמרה ללוש והיא מקטפת (- עורכת), חברתה לשה. גמרה לקטף – היא אופה וחברתה מקטפת והשלישית מתחילה ללוש. גמרה לאפות – השניה אופה והשלישית מקטפת, וזו לשה שוב, וחזור חלילה.

רבי עקיבא אומר: לא כל הנשים ולא כל העצים ולא כל התנורים שוים. וכשדן לפני רבן גמליאל ושאלו על כך אמר לו: אין לך אלא מה ששנו חכמים.

א. לשיטת רבן גמליאל שלש נשים דוקא, אבל יותר מכן יש חשש חימוץ בהמתנה כזו. ואף לדברי חכמים שמתעסקות כל הזמן בבצק, יש אומרים שלא יתעסקו יותר משלש (ע' ר"ן).

ב. לכתחילה אין להשהות את העיסה ללא עסק. ובדיעבד אין לאסור אם לא שהה כדי הילוך מיל ולא נראו בו סימני חימוץ. ויש מחמירים בדבר שלאחר שכבר נתעסקו בבצק ונתחמם מהידים, אם מניחים אותו בלא עסק – מיד יחמיץ (עפ"י משנ"ב).

תפח – תלוש בצונן.

ד. שיאור הוא תחילת חימוץ. לרבי מאיר הוא בצק שהכסיפו פניו, ולרבי יהודה הוא בצק שנראו בו כקרני חגבים (= שני סדקים שאינם נפגשים). השיאור אסור באכילה ובהנאה בפסח ודינו בשריפה. ואולם האוכלו פטור מכרת.

שלח